

VÆR røykFRI – fra forsøk til nasjonal implementering

Etter å ha blitt testet i mindre målestokk, ble det treårige undervisningsprogrammet VÆR røykFRI tilbudt alle norske ungdomsskoler fra 1997. Vi har undersøkt effektene og sammenliknet dem med resultatene i forsøksperioden (1994–97).

Et representativt utvalg av 3 691 elever svarte på spørsmål om røykevaner og holdninger til røyking. Svarrespons var 75 %. Elever som hadde fått VÆR røykFRI-undervisning ble sammenliknet med en elevgruppe som ikke var med i programmet, samt med en tredje gruppe som oppgav at de ikke visste om de var inkludert i intervensjonen. Opplysninger om praktiseringen av programmet ble innhentet fra det første kull av VÆR røykFRI-lærere, som ble fulgt over tre år. Svarrespons varierende fra 62 % til 67 %.

Andel påmeldte klasser har økt fra 42 % i 1997 til 62 % i 2000. 110 000 elever har i løpet av fireårsperioden fått VÆR røykFRI-undervisning. Disse har i gjennomsnitt hatt ca. fire timer mer undervisning om tobakk enn elever utenfor programmet. Sammenliknet med elever som har mottatt annen undervisning om tobakk, viser programmet signifikant effekt på opprettholdelse av røykfrihet, forbruk, eksperimentering med snus, forventning om fremtidig røykestatus og røykeatferd på skolens område. Sammenliknet med forsøksperioden er effekten på opprettholdelse av røykfrihet den samme i 8. og 9. klasse. Resultatet for 10. klasse ser ut til å være bedre enn i forsøket.

Implementeringen av VÆR røykFRI i stor skala har vært vellykket og bør fortsette.

Om lag 40 år etter utgivelsene av de første autoritative rapportene om røyking og helse fra den amerikanske (1) og noe senere den norske helsedirektør (2), er røyking fortsatt den viktigste årsak til nedsatt folkehelse og tidlig død som kan forebygges. I Norge er tobakksrøyking hovedårsak eller medvirkende årsak til om lag 7 500 dødsfall per år (3). Kostnadene til sykehusbehandling av pasienter med hjerte- og kar-, kreft- og lungesykdommer som kan tilskrives røyking er

---

Karl Erik Lund

karl.lund@c2i.net

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS)

Postboks 565 Sentrum
0105 Oslo

Ellen Lühr

Sosial- og helsedirektoratet

Avdeling tobakk

Postboks 8025 Dep
0030 Oslo

Ola Jøsendal

HEMIL-senteret

Universitetet i Bergen

5015 Bergen

Lund KE, Lühr E, Jøsendal O.

BE smokeFREE – a juvenile tobacco education programme from trials to national implementation.

Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 408–14.

Background. After small-scale trials, BE smokeFREE, a tobacco education programme covering the three years of lower secondary school was offered to all Norwegian schools in 1997. We have studied the effects of the programme, comparing them with results from the pilot project (1994–97).

Material and methods. A representative sample of 3,691 students filled in a questionnaire on their smoking habits and attitude to smoking (response rate 75 %). Students enrolled in the BE smokeFREE programme were compared with a group of non-enrolled students, and with a third group that reported not knowing whether they were enrolled or not. Information on implementation of the programme was obtained from the first cohort of teachers using the programme who were followed up over three years. The response rate varied from 62 % to 65 %.

Results. From 1997 to 2000, the proportion of Norwegian lower secondary classes enrolled increased from 42 % to 62 %. Over this period, a total of 110,000 students were enrolled in the programme, receiving on average four periods more of tobacco-related information than students outside the programme. Compared to other tobacco education programmes, BE smokeFREE has been shown to have a significant effect on maintenance of a non-smoking lifestyle, number of cigarettes smoked, experiments with chewed tobacco, expectations as to future smoking status and smoke-free behaviour in the school area. For 8th and 9th grade, maintenance of smoke-free status seems to be the same as in the pilot project; for the 10th grade, the results seem to be better.

Interpretation. The large-scale implementation of BE smokeFREE has been successful and should be continued.

---

beregnet til 1,8 milliarder kroner per år (4). Som følge av en 30 % reduksjon i tobakksforbruket siden maksimumsåret 1975, og halvingen av prevalensen av røykere blant menn siden 1965 fra 64 % til 32 % (5), forventes det at skadeomfanget etter hvert vil bli noe mindre. Utsiktene til helsegevinster vil imidlertid bremses av de siste 10–15 års fravær av nedgang i ungdoms røykevaner (6, 7), og av at yngre fødselskohorter har begynt å røyke tidligere i livsløpet enn eldre (8). Trenden blant ungdom er alarmerende fordi helserisikoen øker med tidlig debutalder (9) og fordi røyking i ung alder i sterk grad predikerer et langvarig konsum av tobakk (10).

Dersom røykemønsteret blant dagens 50-åring arves, kan det på basis av epidemiologiske beregninger (11, 12) anslås at flere enn 50 000 av dagens norske tenåringer vil komme til å dø for tidlig av sykdommer hvor røyking er hovedårsak eller medvirkende årsak (13). Under forutsetning av at røykingen fortsetter etter 35 års alder, vil om lag halvparten dø før fylte 65 år og i gjennomsnitt miste 18–20 år sammenliknet med jevnaldrende som vil komme til å gjennomleve et røykfritt livsløp (12).

I 1992 tok Den Norske Kreftforening initiativ til å lage et undervisningsprogram for å redusere rekrutteringen til røyking blant elever i ungdomsskolen. Intervensjonen, som i hovedsak var fundert i sosial lærings-teori, er beskrevet i en annen artikkel i dette nummer av Tidsskriftet (14). I tillegg til at programmet ble evaluert i et treårig randomisert felteksperiment (14), ble det også utført observasjonsstudier av undervisningssituasjonen (15). Effektene fra utprøvingen var oppmuntrende, og VÆR røykFRI viste seg å være brukervennlig i skolehverdagen. Etter endt forsøksperiode inviterte derfor Den Norske Kreftforening i 1997 Nasjonalforeningen for folkehelsen og Statens tobakkskaderåd til et samarbeid for å implementere intervensjonen i nasjonal skala. Siden 1997 er lærere i alle landets 8.-klasser før skolestart blitt sendt informasjon om VÆR røykFRI, der bl.a. helseminister og utdanningsdepartement har oppfordret dem til å melde på sin klasse til det treårige programmet, som frembys kostnadsfritt (16).

Grunnskolen tilbys imidlertid svært mange undervisningsprogrammer fra en uensartet gruppe avsendere for å forebygge ulike typer risikoforferd blant elevene. I tillegg til røyking finnes skolebaserte tiltak for bl.a. å redusere mobbing, tenåringssvangerskap,

bruk av alkohol, misbruk av narkotika, feilernæring, overdreven soling, fysisk inaktivitet og manglende sosiale ferdigheter (17, 18). Et flertall av programmene er utviklet på basis av sosialpsykologiske teorier, men kun et lite mindretall tilbys skolene etter å ha vært underlagt prosedyrer for evaluering med påfølgende programrevisjon. Fraværet av informasjon om dokumentert effekt gjør det problematisk for lærerne å velge i tilbudsmengden.

I denne artikkelen skal vi evaluere deltakelsen, gjennomføringen og effekten av den nasjonale implementeringen av VÆR røykFRI. Følgende problemstillinger vil bli belyst:

- Hvordan har påmeldingen til programmet vært?
- På hvilken måte blir undervisningsprogrammet brukt?
- Opprettholdes røykfrihet i størst grad blant elever som har fått VÆR røykFRI-undervisning på ungdomsskolen?
- Hvor mye av effekten går tapt når programmet implementeres i stor skala?
- Hvor stor er den selvstendige effekten fra programmet sammenliknet med effekten fra andre kjente determinanter for røykestart blant ungdom?

Materiale og metode

Undersøkelse blant elever

På oppdrag fra Statens tobakksskaderåd gjennomførte Norsk Gallup 16. og 17. november 2000 en landsomfattende undersøkelse av røyking blant elever på ungdomstrinnet. Alle skoler med flere enn 15 elever ble invitert til å delta i undersøkelsen. Det ble sendt ut spørreskjemaer på bokmål og nynorsk til 1040 skoler, basert på lister fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet for skoleåret 1999/2000. I løpet av 15 minutter i en skoletime svarte elevene anonymt på 21 spørsmål.

Et utvalg av skjemaer fra elever født den sjettede dagen i hver måned ble returnert og innlest optisk av Norsk Gallup, som så sendte datafilen til analyse hos forfatterne. Skjemaer fra de øvrige elevene ble samlet inn av læreren, som telte opp antall røykere og brukere av snus for hvert kjønn. Opplysningene fra klassen ble gitt videre til skolens ledelse, som i sin tur foretok en optelling for skolen. Identisk prosedyre for innsamling av data – med en utvalgsundersøkelse og en populasjonstelling – har vært fulgt hvert femte år siden 1975.

Elevene ble spurt om de og klassen deltok i tobakksundervisningsprogrammet VÆR røykFRI, med svarkategoriene ja, nei og vet ikke. Svarfordelingen ble brukt for å kontrastere effekter fra programmet. Effektvariabler var opprettholdelse av tobakksfrihet gjennom tiden på ungdomsskolen, eksperimentering med sigaretter og snus, sigarettkonsum, forekomst av røyking i skoletiden og intensjoner om fremtidig tobakksbruk. Holdningseffekt ble målt ved at elevene

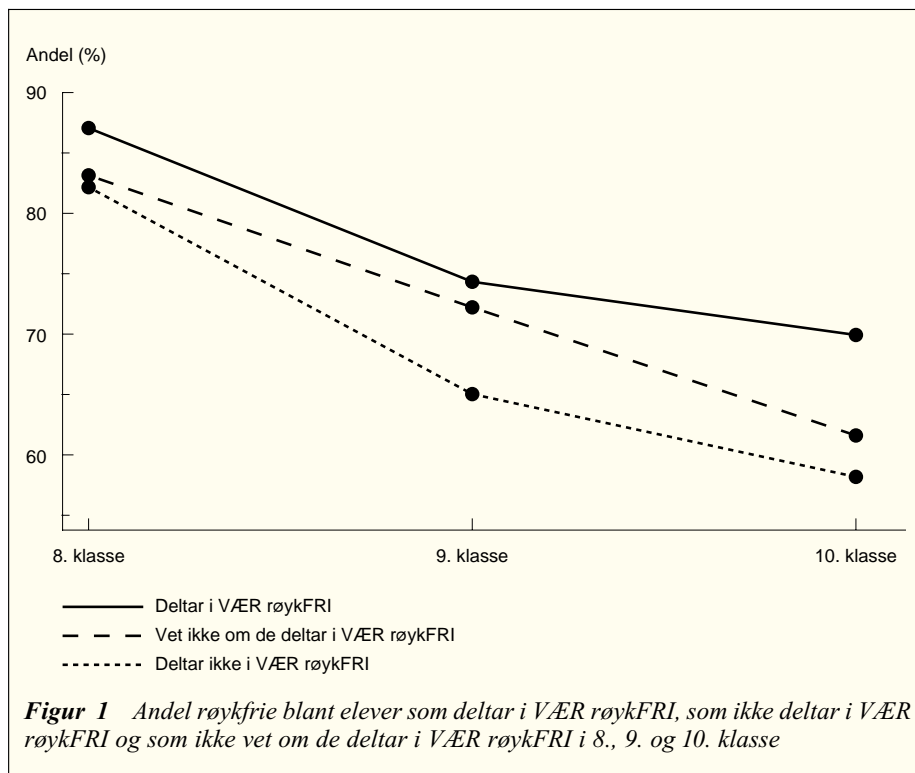
Tabell 1 Prosent elever påmeldt VÆR røykFRI i perioden 1997–2000 etter fylke

Fylke	1997	1998	1999	2000	1997–2000
Østfold	25	36	40	43	36
Akershus	38	44	53	73	52
Oslo	38	35	32	49	39
Hedmark	41	65	50	68	56
Oppland	65	42	58	51	54
Buskerud	27	45	57	84	53
Vestfold	37	51	37	52	44
Telemark	51	56	43	61	53
Aust-Agder	47	64	63	71	61
Vest-Agder	41	68	44	68	55
Rogaland	40	48	48	57	48
Hordaland	41	41	45	66	48
Sogn og Fjordane	41	41	50	64	49
Møre og Romsdal	62	57	56	89	66
Sør-Trøndelag	29	27	26	43	31
Nord-Trøndelag	47	34	48	59	47
Nordland	40	45	42	57	46
Troms	38	56	45	62	50
Finnmark	55	40	63	71	57
Hele landet	42	46	47	62	49
Antall klasser	970	1 039	1 335	1 519	4 863
Antall elever	21 762	23 670	29 596	34 449	109 477

skulle erklære grad av enighet til følgende påstander: «Jeg vil helst ha en kjæreste som ikke røyker», «Jeg liker ikke å være i nærheten av folk som røyker» og «Det spiller ingen rolle for meg om folk rundt meg røyker». Under analysen ble andel som erklærte seg «helt enig» eller «delvis enig» i påstandene slått sammen.

Undersøkelse av lærere

Kohorten av lærere som meldte på sin klasse ved oppstart i 1997, ble fulgt gjennom de tre årene programmet varte. Lærerne sendte inn rapporter om utviklingen av røykevaner for sin klasse ved utgangen av hvert trinn. I 9. og 10. klasse ble det også opplyst om undervisningstid i programmet, i hvilke skoletimer

Figur 1 Andel røykfrie blant elever som deltar i VÆR røykFRI, som ikke deltar i VÆR røykFRI og som ikke vet om de deltar i VÆR røykFRI i 8., 9. og 10. klasse

Tabell 2 Relativ endring fra 8. til 10. klasse på spørsmål om eget tobakksbruk, intensjoner om fremtidig røyking og holdninger til andres røyking fordelt på elever som deltar i VÆR røykFRI, elever som ikke deltar i VÆR røykFRI og elever som ikke vet om de deltar i VÆR røykFRI. 95 % konfidensintervall refererer til tallverdien av endringen

Deltar du og klassen din i tobakksundervisningsprogrammet VÆR røykFRI?	Ja			Nei			Vet ikke/ubesvart		
	%	KI	Antall	%	KI	Antall	%	KI	Antall
Endring fra 8. til 10. klasse i									
Andel røykfrie	-20	(17-24)	488	-31	(26-35)	382	-31	(26-36)	338
Andel som ikke har forsøkt å røyke	-34	(29-38)	492	-50	(45-55)	383	-48	(42-53)	339
Andel som ikke har forsøkt snus	-16	(13-19)	491	-24	(20-28)	381	-13	(9-18)	250
Andel snusfrie	-7	(5-10)	489	-13	(9-16)	381	-6	(3-8)	252
Andel røykere som avstår fra å røyke på/ i nærheten av skolens område i skoletiden	-29	(19-39)	75	-53	(42-63)	91	-38	(26-49)	68
Andel røykere som ikke kommer til å røyke daglig når de blir 20 år gamle	+6	(1-11)	101	-10	(5-16)	119	+11	(3-18)	65
Andel som ønsker en røykfri kjæreste	-6	(4-8)	487	-10	(7-13)	373	-13	(10-17)	327
Andel som ikke liker å være i nærheten av folk som røyker	-15	(11-18)	486	-32	(27-37)	373	-31	(26-36)	329
Andel uenige i utsagnet «Det spiller ingen rolle for meg om folk rundt meg røyker»	-17	(14-21)	490	-28	(23-32)	377	-22	(18-27)	331

de hadde plassert VÆR røykFRI, om de hadde deltatt på de årlige regionale kursene – eventuelt grunner til fravær fra kursene, om de hadde brukt eksternt undervisningspersonale, involvert foreldrene og hatt elever i klassen som hadde inngått kontrakt om røykfrihet med sine foreldre.

Registeropplysninger om skoleklasser
Statens tobakksskaderåd har opprettet et register over klasser påmeldt VÆR røykFRI. Her inngår bl.a. opplysninger om klassestørrelse og geografisk tilhørighet. I tillegg finnes et sentralt skoleregister i Kir-

ke-, utdannings- og forskningsdepartementet, med informasjon om totalt antall elever og klasser i hvert fylke. Dette gjorde det mulig å beregne fylkesvis påmelding ved programmets oppstart i 8. klasse (tab 1).

Statistiske prosedyrer

I sammenlikning av grupper benyttes endring i svar på effektspørsmålene fra 8. til 10. klasse (fig 1). Endringen i prosentpoeng mellom disse tidspunktene ble justert for relative forskjeller på utgangsnivået i 8. klasse. I tabell 2 uttrykkes denne prosentvise endringen. 95 % konfidensintervall for rela-

tiv endringsprosent er beregnet på grunnlag av gjennomsnittlig antall svar i 8. og 10. klasse (tab 2). Et signifikansnivå på 5 % ($p < 0,05$) vises ved at konfidensintervallet for endringsprosenten ikke overlapper i gruppene som sammenliknes.

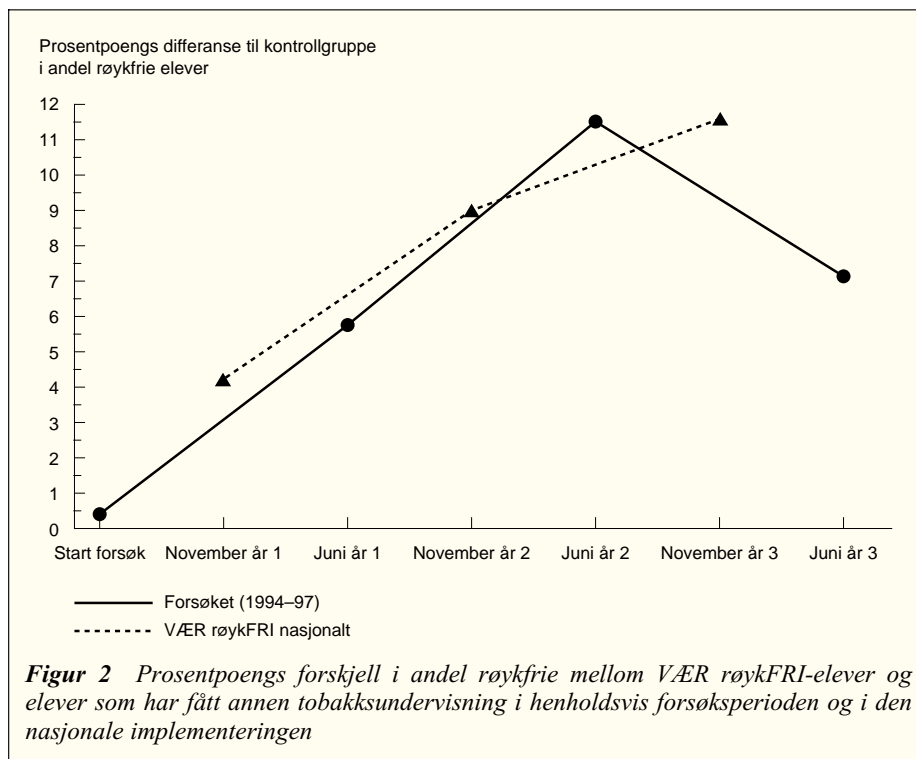
Figur 2 viser differanser for andel røykfrie mellom elevkategorier uttrykt i prosentpoeng på ulike tidspunkter i løpet av tiden på ungdomsskolen. Heltrukket linje viser differansen mellom elever som fikk modellintervensjon og elever som ikke fikk VÆR røykFRI-undervisning i forsøksperioden (1993–97). Stiplet linje viser differansen mellom elever som oppgir at de har fått slik undervisning etter nasjonal implementering, og elever som sier de ikke har mottatt slik undervisning.

I tillegg benyttes multipel logistisk regresjon (tab 3). Dette er en metode for å analysere sammenhengen mellom én dikotom avhengig variabel (for eksempel det å være røykfri versus det å ikke være røykfri) og én eller flere uavhengige variabler, som kan være kategorielle eller kontinuerlige (19). Forskjeller beskrives her som oddsforhold (OR) med 95 % konfidensintervall (KI). Et signifikansnivå på 5 % ($p < 0,05$) vises ved at 95 % konfidensintervall for oddsforholdene ikke omfatter tallet 1. Et oddsforhold større enn 1 vil si at den aktuelle kategorien har høyere odds enn referansekategorien for å ha den aktuelle egenskapen (for eksempel det å være røykfri) og dermed høyere sannsynlighet. Tilsvarende betyr et oddsforhold mindre enn 1 at oddsen er lavere. Referansekategoriene har per definisjon verdien 1. Alle analyser er utført i SPSS 10,0.

Resultater

Respons

785 skoler sendte inn til sammen 3 691 elevskjemaer. Det finnes ikke opplysninger

Figur 2 Prosentpoengs forskjell i andel røykfrie mellom VÆR røykFRI-elever og elever som har fått annen tobakksundervisning i henholdsvis forsøksperioden og i den nasjonale implementeringen

om antall elever født den sjettede i hver måned ved skoler med flere enn 15 elever. Eksakt responsrate kan derfor ikke beregnes, men den store responsen fra skolene (75 %) indikerer høy representasjon.

Responsraten i den longitudinelle undersøkelsen av VÆR røykfri-lærerne var 62,2 % i 8. klasse (n = 565), 64,4 % i 9. klasse (n = 565) og 67,0 % i 10. klasse (n = 582).

Deltakelsen i VÆR røykfri

Siden programmet ble lansert nasjonalt i 1997, har den årlige andel elever som blir påmeldt for tre år i 8. klasse økt jevnt fra 42 % til 62 % i 2000 (tab 1). I løpet av denne fireårsperioden har 109 477 elever fordelt på 4 863 klasser med ditto antall lærere vært omfattet av programmet. Det er noe fylkesvis variasjon i påmelding, med Møre og Romsdal, Aust-Agder og Finnmark på topp og Sør-Trøndelag, Østfold og Oslo på bunn.

Egenrapportert deltakelse i programmet blant elevene i 9. (50 %) og 10. (41 %) klasse i 2000 korresponderer bra med den reelle påmeldingsraten samme år (henholdsvis 53 % og 48 %). I 8. klasse er den noe lavere, idet 47 % rapporterte at de var inkludert i programmet, mens 56 % av elevmassen var registrert. Om lag to av ti elever – uansett klasstrinn – vet ikke om de har fått undervisning i VÆR røykfri. Andelene som oppgir at klassen har stått utenfor programmet (kontrollgruppen), er 29 % i 8., 31 % i 9. og 40 % i 10. klasse (ikke i tabellen).

I 60 % av tilfellene er det klasselæreren som har tatt initiativ til å melde på klassen. Rektor/inspektør har initiert påmelding i liten grad (10 %). Skolens ledelse spiller imidlertid en større rolle i å underrette lærerne om at programmet finnes. 75 % av lærerne rapporterte at andre ved skolen hadde gjort dem oppmerksom på VÆR røykfri (ikke i tabellen).

Gjennomføring

Særlig tre fag ser ut til å bli foretrukket i undervisningen av VÆR røykfri. Det er klassens time (66 %), fulgt av samfunnsfag (48 %) og natur og miljøfag (46 %). 85 % av undervisningen ble gjennomført av klasselærer selv. Resten ble delt mellom timelærere og eksternt undervisningspersonale (ikke i tabellen). I gjennomsnitt ble 22,4 undervisningstimer benyttet – 9,9 timer i 8. (n = 410), 8,0 timer i 9. (n = 416) og 4,5 timer i 10. klasse (n = 407). Av programmets totalt 12 leksjoner i 8. og 9. klasse ble i gjennomsnitt 10,3 gjennomført (opplysninger om antall leksjoner i 10. klasse foreligger ikke). 94 % av lærerne hadde informert foreldrene om at klassen deltok i VÆR røykfri, hvor ett av de sentrale elementene nettopp er å bevisstgjøre mor og far deres roller som påvirkningsagenter. 97 % av lærerne rapporterte at de hadde elever i sin klasse som hadde inngått ettårige kontrakter om røykfrihet med sine foreldre (ikke i tabellen).

Tabell 3 Bivariat og kontrollert oddsratio (OR) med 95 % konfidensintervall (KI) for at elever i 9. og 10. klasse er røykfrie (N = 1 790)

	Bivariat	KI	Kontrollert	KI
Far røyker				
Ja	Referanse		Referanse	
Nei	1,3	(1,2–1,5)	1,1	(0,8–1,4)
Mor røyker				
Ja	Referanse		Referanse	
Nei	1,5	(1,4–1,7)	1,5	(1,2–2,0)
Beste venn røyker				
Ja	Referanse		Referanse	
Nei	4,3	(3,7–4,8)	11,0	(8,5–14,1)
Eldre søsken røyker				
Ja	Referanse		Referanse	
Nei	2,1	(1,9–2,4)	1,8	(1,4–2,4)
Elevens kjønn				
Jente	Referanse		Referanse	
Gutt	1,2	(1,1–1,3)	1,5	(1,2–1,9)
Elever ser lærere røyke på skolen				
Ja	Referanse		Referanse	
Nei	1,3	(1,2–1,4)	1,7	(1,3–2,2)
Med i VÆR røykfri				
Nei	Referanse		Referanse	
Vet ikke	1,3	(1,0–1,6)	1,1	(0,8–1,6)
Ja	1,7	(1,4–2,0)	1,8	(1,4–2,4)

Andel lærere som har deltatt på de fylkesvise kursene som arrangeres for hvert klasstrinn, ble halvert fra 62 % i 8. klasse til 43 % i 9. og 31 % i 10. (ikke i tabellen). De hyppigste årsakene til den manglende oppslutningen var at tidspunkt for kurset ikke passet (25 %) og at de likevel ble forsynt med informasjon fordi kolleger deltok på kurset (15 %) (ikke i tabellen). Av kursdeltakerne hevdet 81 % at seminarene i meget stor grad var nyttige i forhold til den jobben de skulle gjøre med å holde undervisning i egen klasse (ikke i tabellen).

Effekter

Andel røykfrie elever i gruppen som hadde mottatt undervisning i VÆR røykfri ble redusert fra 87 % til 69 % mellom 8. og 10. klasse – en relativ endring på –20 %. Tilsvarende relative reduksjon blant elever som ikke hadde fått slik undervisning var –31 %. Opprettholdelse av røykfrihet er dermed signifikant større i VÆR røykfri-gruppen (tab 2, fig 1). På sju av ni effektvariabler er det observert signifikant forbedrede resultater for VÆR røykfri-gruppen i forhold til elever som positivt vet at de ikke har mottatt slik undervisning. VÆR røykfri-elever unnlater oftere å eksperimentere med sigaretter og snus. Har elevene likevel begynt å røyke, oppviser de i større grad konformitet til regelen om å avstå fra å røyke på skolens område. Flere bevarer også troen på at de selv vil være røykfrie i 20-årsalderen. I tillegg har elevene i VÆR røykfri et lavere ukentlig forbruk av sigaretter (23,6 sigaret-

ter, n = 229) enn røykende ungdom utenfor programmet (30,4 sigaretter, n = 246) (ikke i tabellen). De negative holdningene til andres røyking ser også ut til å bli sterkere konservert blant VÆR røykfri-elevenne enn i de andre gruppene (tab 2).

Det er et generelt mønster at effektene for elevgruppen som ikke vet om de har fått VÆR røykfri-undervisning ligger mellom de to øvrige kategoriene av elever, men nærmest «kontrollgruppen».

Hastigheten på reduksjonen i røykfrihet er i alle grupper større fra 8. til 9. klasse enn fra 9. til 10. klasse (fig 1). Effekten av programmet er i noe større grad opparbeidet gjennom de første skoleårene.

I en multivariat logistisk regresjonsmodell hvor virkningen av programmet testes for kontroll av andre kjente determinanter for røykestart, opprettholdes et signifikant effektmål (OR = 1,8) (tab 3). I denne modellen – hvor 9. og 10. klasse betraktes under ett – har beste venns røykevaner suverent størst effekt (OR = 10,9), mens VÆR røykfri har større betydning enn mors (OR = 1,5) og fars (OR = 1,1) røykevaner og elevens kjønn (OR = 1,5) og samme forklaringskraft som røykevaner hos eldre søsken (OR = 1,8) (tab 3).

Opprettholdes effekten fra forsøket?

Figur 2 indikerer at effektene på opprettholdelse av røykfrihet i forsøket og i storskalaimplementeringen er ganske lik for 8. og 9. klasse. Fra 9. til 10. klasse ble imidlertid effekten av programmet redusert i forsøkspe-

rioden (1994–97). I storskalautgaven øker derimot virkningen med varigheten av undervisningen.

Diskusjon

Påmelding

I floraen av konkurrerende skolebaserte intervensjoner for å forebygge risikoatferd blant elever har VÆR røykFRI etablert seg som det største. Etter fire års varighet blir nå mer enn 60% av elevmassen påmeldt. Rekrutteringsarbeidet i sekretariatet er godt hjulpet av at forsøket ble evaluert med god effekt, noe som Den Norske Kreftforening la mye arbeid i å bekjentgjøre i mediene. VÆR røykFRI anbefales dessuten av helse- og utdanningsmyndighet, og leder av Verdens helseorganisasjon, Gro Harlem Brundtland, profilerer også programmet. Økningen i påmelding kan skyldes spredning av positiv erfaringsomtale på skolene. I fylker hvor forebyggingsrådgiverne ved Fylkeslegens kontor har engasjert seg i rekrutteringen, har økningen i påmelding vært særlig stor. Et godt eksempel er Buskerud.

Effekt

Når skolebaserte intervensjoner trappes opp fra forsøk til implementering i stor skala, går som regel mye av effektene tapt (9, 20). Resultatene som er referert her indikerer at dette ikke er tilfellet med VÆR røykFRI. Programmet har signifikant effekt på opprettholdelse av røykfrihet fra 8. til 10. klasse, intensitet i forbruket av sigaretter blant røykere, eksperimentering med snus, forventning om fremtidig røykestatus og røykeatferd på skolens område. I tillegg registreres signifikante holdningsforskjeller til tobakksrøyk i egen nærhet. Selv om forskjellen mellom gruppene i ønsket om røykfri kjæreste ikke er signifikant, er den likevel konsistent med det øvrige mønster.

Nedenfor skal det lanseres hypoteser som kan forklare hvorfor forventningen om redusert effekt ikke slår til når programmet ble lansert nasjonalt. Vårt datamateriale tillater imidlertid begrenset empirisk testing av de implikasjonene som kan deduseres fra disse årsakshypotesene (21). Det er derfor samlet inn supplerende data som skal analyseres for eventuelt å kunne falsifisere noen av årsakshypotesene. Disse resultatene vil bli beskrevet i en kommende artikkel.

Årsaker til at effekten opprettholdes

I motsetning til forsøksperioden (1994–97), hvor lærerne ufrivillig måtte delta med sin klasse som følge av en randomisert utvalgsprosedyre, er det en selvselektert gruppe lærere som har meldt sin klasse på programmet etter at det ble lansert nasjonalt (1997–). Disse lærerne er kanskje i utgangspunktet høyt motivert for tobakksforebyggende tiltak, og vil delta med større entusiasme enn hva tilfellet var i forsøket. I undervisningen av elever som ikke eksponeres for VÆR røykFRI, gjenstår dermed en lærerpopula-

sjon tappet for antitobakksidealistene. En implikasjon av denne forklaringshypotesen vil være at VÆR røykFRI-klasser som har lærere som skårer høyt på spørsmål om motivasjon for tobakksforebyggende arbeid, opprettholder røykfrihet i størst grad.

Til forskjell fra forsøket (1994–97), hvor stort sett kun en klasse per skole deltok, kan nå mange klasser på ulike trinn per skole delta i programmet. Kanskje har den utvide- de adopsjonen på tvers av klasser og klasse- trinn bidratt til å etablere en flertallskultur om røykfrihet som forsterker effekten av undervisningen i den enkeltstående klasse? Som konsekvens må vi i tilfelle forvente at de beste resultatene oppnås på skoler med mange klasser påmeldt. Også denne implikasjonen skal prøves mot ny empiri.

I forlengelsen av resonnementet om synergieffekt ved etablering av VÆR røykFRI i stor skala skal det nevnes at programmet er profilert som merkevare. Elevene er blitt furnert med pennal, klokke, nøkkelring, pinner og klistremerker, mens klassen har fått plakater og CD-er. Lærerne er blitt tilsendt krus, mapper og kvartalsvise nyhetsbrev. Dette har skapt høy deltakerbevissthet, noe som kom til uttrykk i samsvaret mellom ratene for faktisk og rapportert deltakelse blant elevene. Gjenstandene er synlige symboler på tilhørighet og har kanskje bidratt til å skape gunstige sosiomaterielle rammevilkår for handlingsbeslutninger vedrørende røyking (22).

En tredje årsak til at effekten opprettholdes kan være at undervisningsprogrammet var utformet med tanke på eskalering til nasjonalt nivå. Alle elementer skulle også kunne gjennomføres i stor skala. Etter evaluering av forsøket (1994–97), ble programmet likevel underlagt en moderat revidering. Særlig ble undervisningsopplegget i 10. klasse endret fordi lærerne her rapporterte problemer, og fordi resultatet i forsøket var lite tilfredsstillende for dette trinn. Det er derfor nærliggende å tolke den gode effekten for 10. klasse i storskalautgaven som et resultat av programforbedring.

Tolkningen har bare delvis empirisk støtte. Riktignok er en redusert effekt i forsøket (1994–97) snudd til forsterket effekt i VÆR røykFRI nasjonalt (1997–), men figur 2 viser at tidspunktene for observasjon av røykevaner er forskjellige i de to evalueringssdesignene. Mens elevene i forsøket ble testet rett før de sluttet i 10. klasse, er siste måletidspunkt i den nasjonale utgaven av VÆR røykFRI seks måneder før skoleslutt. Mye kan endres i løpet av tiden som gjenstår på skolen.

Et fjerde forhold som sannsynligvis ble en fordel for etableringen i stor skala, var at læreplanverket for den tiårige grunnskolen (L-97) ble innført samtidig. I L-97 ble undervisningspersonellet i grunnskolen bl.a. pålagt å bruke prosjektarbeid som undervisningsmetode, øke elevaktivitetene, stimulere til egen læring samt bruke tværfaglige til-

næringer (23). VÆR røykFRI gjennomgikk nok en revidering for å bringe programmet tett opp til metoder og faginnhold som var skissert i L-97. Samtidig med innføringen av L-97 ble dermed lærerne tilbudt et ferdig undervisningsprogram hvor læringsreformen kunne praktiseres. Dette har sannsynligvis bidratt til den høye påmeldingen og til at gjennomføringen har ligget nær idealet. Det er imidlertid vanskelig å dedusere implikasjoner fra denne årsakshypotesen som er egnet for videre empirisk testing.

Under lanseringen av VÆR røykFRI i 1997 uttalte utdanningsminister Gudmund Hernes at programmet var blant de best evaluerte forebyggende prosjekter i skolen. Ved siden av den kvantitative (14) og den kvalitative evalueringen av forsøket (1994–97) (15), forsker nå HEMIL-senteret på varighet av effekter frem til elevene som deltok i forsøket er 19 år. Ved Statens institutt for rusmiddelforskning evalueres den nasjonale implementeringen, samtidig som to stipendiater forsker på hvilke psykologiske mekanismer for opprettholdelse av røykfrihet som programmet aktiverer. Den Norske Kreftforening og Norges forskningsråd finansierer forskningen. Resultatene er og vil bli brukt for å foreta programforbedringer. Effektene fra VÆR røykFRI kan dermed også være et resultat av den tilbakeførte kunnskap som evalueringsiveren har brakt frem.

Betydelige tilskudd fra Stiftelsen for helse- og rehabilitering har gjort det mulig å produsere ekstra undervisningsmaterie, bl.a. videoer tilpasset undervisningen på hvert trinn. Disse har erstattet den ene videoen som ble brukt i forsøksperioden. Det er også lagt ned betydelig arbeid i utviklingen av materie til lærere.

Tidsfeilslutning i fortolkning av tverrsnittsundersøkelser

Fortolkningen av resultatene om effekt kan gi uttrykk for en tidsfeilslutning (24), idet vi foretar en diakron slutning om utvikling i røykevaner fra 8. til 10. klasse basert på et synkront datasett (tverrsnitt). Vi kunne trukket sikrere slutninger dersom en longitudinell design lik den i forsøket hadde vært anvendt, hvor vi kunne sammenlikne en kohort VÆR røykFRI-elever med en kohort kontrollere gjennom deres tre år på ungdomsskolen. Slik datainnsamling ble også foretatt, men svarresponsen fra lærerne i klasser som ikke deltok i VÆR røykFRI, var i 9. og 10. klasse under 45%. Materialet ble derfor vurdert som lite robust for effektmåling og forkastet.

Tidsfeilslutningen vi her står i fare for å gjøre, består i at ulikheten i andel røykfrie elever i 8. og 10. klasse utelukkende fortolkes i et livsløpsperspektiv. Den observerte forskjellen kan også underbygge en alternativ hypotese om stabile forskjeller i røykevaner mellom de ulike klassekull. Når vi finner færre røykfrie elever i 10. enn i 8. klasse,

skal dette altså ikke skyldes at flere har begynt å røyke med økende alder, men at 10.-klassingene skal ha hatt samme innslag av røykfrie også når de gikk i 8. klasse tre år før. Den observerte forskjellen kan altså skyldes en stabil generasjonseffekt, og tidsfeilslutningen består i at dette tolkingsalternativet oversees (24).

Når vi likevel mener vår tverrsnittsundersøkelse kan belyse problemstillinger som ideelt sett hadde vært best tjent med et diakront datasett, er det fordi det ikke finnes empiri som har kunnet påvise slike stabile generasjonsforskjeller i røykevaner mellom klassetrinn på ungdomsskolen. Tvert imot har longitudinelle undersøkelser av norske ungdomsskoleelever funnet akkurat samme gradient i andel røykfrie mellom de ulike klassetrinn som i resultater frembrakt i synkron tverrsnittsundersøkelser (25). Dette tyder på at risikoen for å begå en tidsfeilslutning er meget liten når vi kun legger til grunn livsløpsperspektivet i vår tolking av ulikheter i røyking mellom 8. og 10. klasse. Tidsfeilslutninger der diakrone utsagn skal trekkes på grunnlag av synkron datasett er også en utbredt evalueringdesign i forskningen om skoleprogrammer (26).

Kontrastering mot kontrollgruppe

I denne kvasiekperimentelle design danner VÆR røykfri-elevene eksperimentgruppen, mens elever som ikke har mottatt slik undervisning, utgjør den naturlige kontrollgruppen. I fortolkningen skal det derfor understrekes at resultatene er kontrastert mot en elevgruppe som har mottatt annen undervisning om tobakk på ungdomsskolen. Med forbehold om at svarresponsen var knappe 50%, viste en undersøkelse foretatt blant lærere i klasser som ikke var påmeldt i VÆR røykfri, at det totale timeantallet brukt på undervisning om tobakk i gjennomsnitt var 18,2 (n = 311). Dette er kun 4,2 timer mindre enn hva lærerne for VÆR røykfri-klassene oppgav. De observerte effektene ser derfor i større grad ut til å være frembrakt av kvalitativ undervisningsforskjell enn av forsterket kvantitativ satsing på undervisning om tobakk. For lærere som føler tidsknapphet i forhold til sin undervisningsplan, er det derfor viktig å understreke at programmet ikke nødvendigvis innebærer økt tidsbruk. Programmet vil derimot kunne tilby bedre avkastning for den tiden de allerede investerer i tobakksundervisning. Dette funn bør ha implikasjoner for den fremtidige markedsføringen for å gjøre VÆR røykfri mer attraktivt overfor skolene.

Forbedringspotensial

Selv om resultatene fra VÆR røykfri er bedre enn det som vanligvis registreres i skoleprogrammer (9, 20, 27), bør det kunne oppnås enda bedre effekt ved en optimal implementering av alle elementer. Kursing av lærere var et suksesskriterium i forsøket. Derfor bekostes utgifter til lærernes reise og

vikar av VÆR røykfri-prosjektet. Likevel deltar kun et mindretall på kurs. Dersom det viser seg at kursdeltakelse fortsatt har samme effekt i storskalautgaven, bør det etableres ordninger som setter flere lærere i stand til å delta på kurs. Deler av kursinnholdet kan eksempelvis formidles per video, noe som allerede er utviklet for trinn ni. Det bør også vurderes om det skal utdannes én kursinstruktør per skole. Denne kan holde kurs for andre lærere i undervisningsopplegget for noen av årene. Til nå har det vært avholdt fylkesvise samlinger hvert undervisningsår.

Bare en av ti VÆR røykfri-klasser har fått undervisning av eksternt helsepersonell. Dette er en utnyttet ressurs som kan heve interessen for temaet ytterligere blant elevene.

Et av delmålene til Statens tobakkskaderåd (nå Sosial- og helsedirektoratet, Avdeling tobakk) er at minst 50% av klassene skal være påmeldt VÆR røykfri (28). Dette er et lite ambisiøst mål når resultatene er så gode. Rådet bør legge en strategi for å rekruttere enda flere klasser.

51% av VÆR røykfri-lærerne (n = 486) rapporterer at ansatte ved skolen røyker inne (15%) eller ute på skolens område (36%). I tillegg meddeler 38% (n = 484) at elevene oftere enn meget sjelden oppholder seg på steder hvor de ser at undervisningspersonalet røyker. Elevene kan dermed oppleve at lærerne praktiserer den atferd som verbalt forsøkes forebygd i klasserommet. Dobbeltkommunikasjon av denne type kan hemme effekten av VÆR røykfri og bør opphøre.

Dessuten sier 60% av lærerne (n = 567) at elevene har et fast «røykehjørne» på skolen. Av disse erklærer 40% (n = 380) at dette åpent eller stilltiende aksepteres av skolens ledelse. Kanskje kan en mer konsekvent avvisning av smugrøyking også bidra til at effektene forsterkes?

I tillegg til at skoleledelsen kan skjerpe reglementet lokalt, kan politiske myndigheter bidra sentralt. De tre organisasjonene bak VÆR røykfri har uavhengig av hverandre oppfordret myndighetene til å innføre et system der tobakksforhandlere skal ha en salgsbetilling som eventuelt kan trekkes tilbake ved gjentatt salg til mindreårige. 65% av ungdom i alderen 13–17 år fortsetter å kjøpe egne sigaretter etter at Statens tobakkskaderåd, frivillige organisasjoner og bransjen selv i to år har drevet aktiv informasjon overfor forhandlerleddet (29). I USA har 46 stater innført salgslisens, og erfaringene er gode (30). Slik aldersgrensebestemmelsen nå praktiseres, uthuler den effekten av skolebaserte holdningsprogrammer. VÆR røykfri kan få større virkning dersom myndighetene innfører betilling.

Konklusjon

Implementeringen av VÆR røykfri i stor skala har vært vellykket. Påmeldingen er stor og praktiseringen av programmet ser ut til å ligge tett opp til idealet for intervensjo-

nen. På sju av ni effektmål er resultatet signifikant bedre for VÆR røykfri-elevene enn for elever som har hatt annen tobakksundervisning. Dette til tross for at elevene i VÆR røykfri kun har hatt noen flere skoletimer om tobakk. Effekten for opprettholdelse av røykfrihet ser ut til å være bedre enn da programmet ble testet ut i liten skala.

Litteratur

1. Smoking and health. Report of the advisory committee to the Surgeon General of public health service. PHS publication 1103. Washington D.C.: US Department of Health, Education and Welfare, Public Health Service, Centers for Disease Control, 1964.
2. Evang K. Sigarettøyking og helse. En redigjøreelse fra helsedirektøren. Tidsskr Nor Lægeforen 1964; 84: 300–4.
3. Sanner T. Hva koster sigarettøykingen samfunnet? Tidsskr Nor Lægeforen 1991; 111: 3420–2.
4. Norges offentlige utredninger. Tobakksindustriens erstatningsansvar. NOU 2000: 16. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon statens trykning, 2000.
5. Lund KE. Utviklingen i tobakksforbruk og røykevaner – ligger Norge etter? Tidsskr Nor Lægeforen 1998; 118: 2177–80.
6. Tobakksbruk i ungdomsskolen. Elevrapport. Oslo: Norsk Gallup, 2000.
7. Årsrapport 2000. Oslo: Statens tobakkskaderåd, 2001.
8. Rønneberg A, Hafstad A, Lund KE. Røykevaner siden 1910 blant norske menn og kvinner født etter 1890. Tidsskr Nor Lægeforen 1994; 114: 1623–6.
9. Preventing tobacco use among young people. A report of the Surgeon General. Atlanta, GA: US Department of Health and Human Services, Public Health Service, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, 1994.
10. Chassin L, Presson CC, Rose JS, Sherman SJ. The natural history of cigarette smoking from adolescence to adulthood: demographic predictors of continuity and change. Health Psychol 1996; 15: 478–84.
11. Peto R. Smoking and death: the past 40 years and the next 40. BMJ 1994; 309: 937–9.
12. Doll R, Peto R, Wheatley K, Gray R, Sutherland I. Mortality in relation to smoking: 40 years' observation on male British doctors. BMJ 1994; 309: 901–11.
13. Projected smoking-related deaths among youth – United States. MMWR Morb Mortal Wkly Rep 1996; 45: 971–4.
14. Jøsendal O, Aarø LE. VÆR røykfri – evaluering av et tiltak for røykfrie skoler. Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 403–7.
15. Adnanes M. Om røyk og «VÆR røykfri». Rapport fra en elevgruppe. HEMIL-rapport nr. 6, 1996. Bergen: HEMIL-senteret, Universitetet i Bergen, 1996.
16. Et undervisningsprogram om tobakk for ungdomsskolen som involverer, engasjerer og gir resultater. Brosjyre. VÆR røykfri. Oslo: Statens tobakkskaderåd, 2000.
17. Horverak Ø, red. Til hvilken nytte? Rapport fra konferanse om ungdom og forebygging av tobakk-, alkohol- og narkotikabruk. Oslo: Norges forskningsråd/SIFA, 2001.
18. Natvig H. Plan for et omfattende forebyggingprogram for å redusere bruk av alkohol og narkotika blant ungdom i Norge. Oslo: Norsk forebyggingforum, 1999.
19. Hosmer DW, Lemeshow S. Applied logistic regression. New York: John Wiley, 1989.

→

20. Sussman S, Dent CD, Burton D, Stacy AW, Flay BR. Developing school-based tobacco use prevention and cessation programs. London: Sage, 1995.
21. Popper K. The logic of scientific discovery. London: Unwin Hyman, 1980.
22. Østerberg D. Handling og samfunn. Oslo: Pax, 1978.
23. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Læreplanverket for den tiårige grunnskolen (L-97). Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter, 1996.
24. Bales PB, Reese HW, Nesselroade JR. Introduction to research methods in life-span developmental psychology. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1988.
25. Pedersen W. Bittersøtt. Ungdom, sosialisering, rusmidler. Oslo: Universitetsforlaget, 1998.
26. Biglan A, Ary DV. Methodological issues in research on smoking prevention. I: Bell CS, Battjes R, red. Prevention research. Detering drug abuse among children and adolescents. NIDA research monograph 63. DHHS publ no. (ADM) 85-1334. Rockville, MD: National Institute of Drug Abuse, 1985: 170-95.
27. Rundal TG, Bruvold WH. A meta-analysis of school-based smoking and alcohol prevention programs. Health Educ Q 1988; 15: 317-34.
28. Strategiplan for Statens tobakksskaderåd. Oslo: Statens tobakksskaderåd, 2001.
29. Brev til Sosial- og helsedepartementet, forebyggings- og rehabiliteringsavdelingen 24. januar 2000. Oslo: Statens tobakksskaderåd, 2000.
30. Lund KE, Scheffels J, Sanner T. Hvordan redusere salget av tobakk til mindreårige? Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 3756-60.

Beretningen om varslede mord

Joner TB, Joner PE

Det store bedraget

Alt tobakksindustrien ikke vil at du skal vite. 338 s, ill, tab. Oslo: Damm, 2002. Pris NOK 298 ISBN 82-517-8439-5

Nylig satt jeg i en lett røykfylt røykfri restaurantavdeling og ventet på hovedretten da en mann på sidebordet blottet en sigarett-pakke i håndflaten og spurte om jeg hadde noe imot at han tok seg en røyk. Jeg nølte, men min venn svarte høyt og tydelig: «Ja, jeg er fanatisk røykemotstander, så jeg har mye imot at du tar deg en røyk.» Jeg var selvfølgelig takknemlig for at han reddet måltidet, men stusset senere. Fanatisk, tenkte jeg, hvorfor kaller min høyst moderate kamerat seg for fanatisk bare fordi han vil ha frisk luft når han spiser? Bare fordi han vil slippe å henge dressen til lufting i noen dager etter restaurantbesøket? Og hvorfor nølte jeg selv og risikerte å spolere måltidet?

Svaret finnes i denne drivende beretningen om dødens industri. Forfatteren Tone Bergli Joner og toksikologen Per Erik Joner skriver engasjert om alt tobakksindustrien ikke vil at du skal vite. De har tatt jobben med å lage en populær fremstilling fra USA og Norge av kampen *mot* tobakksindustrien og kampen *for* røykfrihet og dokumenterer at disse to kampene faktisk er den samme kampen.

Gjennom alle eksemplene aner vi et mønster som avslører tobakksindustriens strategier for å gjøre folk, særlig ungdom, avhengige av nikotin. Strategien er utspekulert og kynisk. Stemping av motstanderne som fanatikere og frihetsberøvere er bare et av knepene. Og det har vært så vellykket at selv helt vanlige friskluftselkere, som min kamerat, betegner seg som fanatikere.

Sammen med innholdet bidrar språk og form til at boken er svært lettlest. Boken består av 23 kapitler på rundt ti sider. Hvert kapittel har egne undertitler for omtrent hver side. Flere kapitler starter med et sammen- drag på noen få linjer. I tillegg er det mange tabeller og bilder, referanser og litteraturliste. Språket er enkelt og lettlest, nesten som i en ungdomsskolebok.

Avsløringene av tobakksprodusentenes strategier har overrasket mange. Kan det virkelig være så ille? Egentlig er det denne overraskelsen som bør overraske oss. For hvorfor skulle ikke kapitalismens lover gjelde også for tobakksindustrien? Hvorfor skulle akkurat denne industrien slippe å måt-

te kompensere for profittens fallende tendens? Hvorfor skulle Tiedemanns Tobakksfabrik være den eneste norske bedrift som har et annet hovedformål enn å tjene mest mulig penger til aksjeeierne?

Lærdommen følger av bokens gjennomgang av tobakksindustriens oppførsel: Industrien vil gjøre alt inntil lovens grenser (og noen ganger over) for å påføre folk nikotinavhengighet og dermed forårsake at mange av dem (8 000 i Norge i år) dør alt for tidlig. Denne beretningen om tobakksindustrien blir derfor beretningen om varslede mord. Svaret må være å gjøre loven strengere.

På et område har lovregulering vært veldig effektivt. Vi kan nå puste røykfri luft i fly, tog, busser, teatre, skoler, idrettshaller, kinoer og skoler, trass i industriens heftige motstand. Neste slag står om frisk luft på restauranter, barer og kafeer. Dette er et viktigere slag enn noen av de tidligere. Det vet tobakksindustrien. Slike utesteder er nemlig en viktig indirekte markedsføringsarena, og det er de spandable røykerne som er industriens «agenter». Hvor mange røykere

har ikke sprukket etter å ha blitt tilbudt en sigarett av venner over et kafébord?

Akkurat nå jobber flere lobbyister med å bearbeide stortingsrepresentantene. Oppdraget fra tobakksprodusentene og restaurant-eierne er klart: Stopp friskluftparagrafen; vi vil fortsette å forgifte våre kunder, gjester og ansatte. Vær sikker på at stemplet «fanatikere» blir hyppig benyttet når kampen braker løs i vår.

Foreløpig har helseministeren signalisert bare feighet i spørsmålet om frisk luft på utesteder. Kanskje er han redd for fanatikerstempelen? Eller er det frykten for å bli påført et nederlag av Carl I. Hagen som plager helseministeren? (Forfatterne viser at nettopp Carl I. Hagen er den stortingsrepresentanten som industrien henvendte seg til når den ville ha et taleror i Stortinget.)

Kjøp denne boken til din stortingsrepresentant, til dine barn og til dine røykende venner.

Preben Aavitsland
Tidsskriftet

☞ Se også side 361

